

Uli Franz

Tibet

Komu patří Tibet? Je součástí Čínské lidové republiky, nebo suverénním státem? Žijí v Tibetu převážně Tibetané, nebo se stal multikulturní zemí? Nepokoje ve Lhase a celosvětové protesty proti čínské politice v Tibetu ukazují, že Tibet je pro mnohé fascinující a tajemnou zemí. Uli Franz, který tuto oblast dobře zná, informuje jak o starém Tibetu, tak o dnešním Autonomním regionu Tibet. Předkládá nejdůležitější fakta týkající se tibetské kultury, náboženství a fascinující osobnosti dalajlámy. Vypráví o pestrých dějinách někdejší mocnosti, která se stala obětí mezinárodních politických zájmů. Tibet je zemí neustálé proměny: od demokracie k moderně, a především na cestě k samostatnosti.

Uli Franz

Spisovatel Uli Franz se narodil roku 1949, žije v Mnichově a na dalmatském ostrově Brač. Střechu světa navštívil poprvé před deseti lety, a to přes nepálskou hranici. Později několikrát do Tibetu zamířil z Pekingu, kde tři roky působil jako zpravodajský dopisovatel. Od roku 1993 vyznává tibetský buddhismus. Z jeho četných knih vyšla jako poslední obrazová publikace *Čínské posvátné hory* a dále *Tibet – návod k použití*.

Uli Franz

Tibet

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Uli Franz
TIBET

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

jako svou 4725. publikaci

Z německého originálu Tibet, Wissen was stimmt (ISBN 978-3-451-06037-3), vydaného nakladatelstvím Verlag Herder GmbH, Freiburg, v roce 2008, přeložila MgA. Tereza Semotamová.

Odpovědný redaktor Zdeněk Kubín

Sazba a zlom Radek Vokál

Počet stran 88

Vydání 1., 2012

Vytisklo Tisk Centrum s.r.o.

Moravany u Brna

Uli Franz, Tibet. Wissen was stimmt © 2008 Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau

Cover Layout: R·M·E Roland Eschlbeck

Czech edition © Grada Publishing, a.s., 2012

Cover Photo © fotobanka Allphoto

ISBN 978-80-247-3910-6 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-7849-5 (elektronická verze ve formátu PDF)

ISBN 978-80-247-7850-1 (elektronická verze ve formátu EPUB)

Obsah

1. ÚVOD	9
2. TIBET A ZÁPAD	11
»Tibeťané se od nás příliš neodlišují«	
Nejdříve touha, poté chuť bojovat	11
»Tibeťané jsou ezoteričtí a árijští spojenci«	
Tibet zneužit theosofickými a národněsocialistickými rasovými teoriemi	21
3. TIBET V EXILU	24
»Dne 10. března 1959 se rozhodlo o osudu Tibetu«	
Role exilových Tibeťanů	24
»Dalajláma je popstar«	
Nejpopulárnější mnich světa	27
»Dharamsala je pouze provizorním útočištěm«	
Budoucnost exilu	31
4. KULTURNÍ PROSTOR	33
»Tibeťané ještě žijí ve středověku«	
Obyvatelstvo, zvyky a postavení ženy	33
»Tibeťané jsou přírodním národem«	
Umění léčit	38

»Tibeťané hovoří čínsky«	
Jazyk, písmo, kalendář	41
5. NÁBOŽENSTVÍ	43
»Tibetský buddhismus rychle vede k osvícení«	
Diamantová cesta a její školy	43
»Smrt je jen iluze«	
Umírání a znovuzrození	46
»Bön vládne Tibetu«	
Šamanismus	49
6. HISTORIE	51
»Starý Tibet byl rájem na zemi«	
V původní zemi vzniká církevní stát	51
»Starý Tibet si podrobil ostatní národy«	
Říše Tubo	54
»Církevní stát je vždy autoritářský«	
Lamaistická teokracie	57
»Dalajlámové přinesli mír«	
Žijící Buddhové mohou být velmi odlišní	59
7. ČÍNA V TIBETU	61
»Čína a Tibet byly vždycky jako oheň a voda«	
Proměnlivé vztahy	61
»Tibet je čínská provincie«	
Autonomní region Tibet	69

»Čína ničí tibetskou kulturu«	
Tibetská kultura dnes	72
»Čína provozuje nekompromisní politiku utlačování«	
Vlastenecká výchova a kruté odsuzování	74
8. BUDOUCNOST TIBETU	76
»Tibet je ztracenou zemí«	
Nezávislost kontra opravdová autonomie	76
DODATKY	78
Chronologie	78
Slovníček	80
Vybrané prameny	82

Úvod

Tibet si zaslouží náš obdiv, i když máme spoustu nezodpovězených otázek. Co se vzdálenosti týká, je Tibet velmi daleko, ale Tibetané nám jsou velice blízcí – tím, jak obývají »střechu světa«, následují Cestu bílých oblaků a praktikují víru, která nás, obyvatele západní strany zeměkoule, fascinuje. Jako potomci přísné kultury si obdivuhodným způsobem osvojili, jak celoživotně potkávat svůj osud. A to i přes utlačování šovinistickým režimem, který přes mezinárodní protesty nadále neodpovídá lidským právům. Jak nám ukázaly krvavé nepokoje v březnu 2008, Tibet si zaslouží náš obdiv, ale co možná více – naši podporu a také zlepšení znalostí o této zemi a zdejších poměrech.

Tibet, který má na Západě pověst země, kterou je nutno oplakávat, je zemí velké trpělivosti a silné vůle. Ten, kdo tam zavítá, setká se s tragédií v mnoha ohledech, ale také inscenací silné spirituální kultury. Nenavštívit zemi kvůli čínské okupaci, vzpírat se, nikomu nepomůže, a zejména tomu, který cenzuruje jen sám sebe.

Ten, kdo chce porozumět situaci v dnešním Tibetu, se musí zabývat jak tibetsko-čínskou historií, tak historií moderní Číny, neboť o budoucnosti Tibetu se rozhoduje v Pekingu, Lhase a indické Dharamsale. Autor tyto tři pilíře moci velmi dobře zná, především Peking, kde tři roky žil.

Vědění, které platí, je vědění, jež hledá pravdu ve skutečnostech. Autor tak může čerpat z toho, co sám prožil, a polemizovat s běžnými názory jako: »Čína a Tibet byly odjakživa jako oheň a voda.«, vyvracet předsudky a zodpovídat otázky zpoza mnohvrstevnatého horizontu znalostí.

Tibet a Západ

»Tibeťané se od nás příliš neodlišují«

Nejdříve touha, poté chuť bojovat

Po celá staletí byl Tibet zrcadlem Západu, ve kterém rozpoznal nesplněná přání a touhy. I dnes se »střecha světa«, odlehlá země ve vysokých horách, skvěle nabízí k projekci snů a tužeb západního člověka.

Po druhé světové válce spatřovali Evropané v tibetské kultuře protiváhu ke kulturnímu pesimismu, který se rozšířil ve starém světě. V letech obnovy shrnul italský tibetolog Giuseppe Tucci své bádání těmito slovy: »Tibeťané se od nás příliš neodlišují, byli jen dlouho polapeni náboženským a magickým nazíráním světa, ve kterém dimenze skutečnosti a možnosti a dimenze pravdy a představy se od sebe odlišují spíše vágně. Jejich intelekt ještě nedosáhl takového stupně svobody, že by ničil sny duše.« Italského vědce, konfrontovaného s překonáním válečných škod, okouzila pozdní středověkost, se kterou se na svých cestách po Tibetu setkal. Uchvátilo jej, že Tibeťané nemají žádná pravidla společenského chování, nikoho nenutí být mobilní, zvládat všeobecné tempo a nemají sklony k urbanitě. Zato mají bezedný duševní život a jako nomádi a chovatelé dobytka jsou více spojeni s přírodou, jako individua jsou sebejistější než moderní národy. Tucci vycítil touhu nové doby formulovat protipól k chorobné závislosti na technologiích, k nihilismu a ateismu v Evropě. Jako cizinec, který do Tibetu cestoval jen sporadicky, však

Tibet – místo
nesplněných snů

podcenil existenciální nouzi, které jsou domorodci v pustině čtyři tisíce metrů nad mořem už odnepaměti vystaveni. Ovšem podstatnější než kritika jeho decentního oslavování snící duše je poznání, že se svým hodnocením navazuje na dlouhou tradici »Tibétophilie européenne«, na evropskou lásku k Tibetu, která byla poprvé oficiálně formulována ve Francii.

Tibet se tedy postupně stává bratrem západního člověka, přiznaně cizím bratrem, přesto v srdci moderního světa zažehne bratrské pocity. Cítí se západní člověk svými bližními opuštěn nebo nepochopen, když hledá své bratry v takových dálkách?

Je známo, že oslavování určitého fenoménu (člověka, společenského systému či země) téměř vždy jde ruku v ruce se zatracováním. Když Evropa stála na prahu 19. století, docházelo k fundamentální kritice islámu a velkému nadšení pro orientální kultury a umění, z čehož Tibet se svojí exotickou religiozitou značně profitoval. Tento náhlý obrat byl evidentní a ve skutečnosti k němu podprahově docházelo již delší dobu.

»Jen sám sobě
podobný lid«

Již v renesanci vzdělanci mladé Evropy tibetský lid oslavovali a nazývali jej »jen sám sobě podobný«, *tantum sui similis*. Těmito slovy Němce původně charakterizoval Tacitus, protože se ve svojí homogenní image podobali svému vojevůdci. Uvážíme-li, že všichni Tibeťané mají černé vlasy, tmavé oči a tváře, nejednalo se při převzetí charakteristiky o přehmátnutí. Nutno podotknout, že použití tohoto starořímského citátu a zabývání se Tibetem nebyla v myšlenkově otevřeném kulturním mikrokosmu renesance žádná novinka, ale datuje se do 5. století před Kristem.

Tibet u Hérodota

Starořecký historik Hérodotos píše v *Historiis apodeixis* o vnějších zemích světa, o kmenech, které žily severně od Indie. Bez pochyby myslel Tibeťany. Hérodotos uvádí, že

v té zemi existují obrovští mravenci, kteří při stavbě svých doupat vyhrabávají písek obsahující zlato. Přišli lovit zlato, aby rychle, než si jich mravenci všimnou, zlato oddělili od písku a odnesli si je. Obrovští mravenci v Tibetu nikdy neexistovali, ale zlato ano – dnes je tam těží Číňané.

Na počátku našeho letopočtu zaznamenal alexandrijský astronom, matematik a zeměpisec Klaudios Ptolemaios (90–180 po Kristu) v mapě střední Asie všechny velké odbočky Hedvábné stezky od Středozevního moře až do Číny. Mezi ně patřily i ty, které vedly ze středního Tibetu do východního Tibetu a Indie a probudil tím misijní nadšení myšlenkově otevřených křesťanů.

Mnohem dříve než ostatní, podobně marginální regiony na zeměkouli, prohlásil Vatikán Tibet za misijní oblast. Poté, co se cestující obchodníci na Hedvábné stezce dověděli o hluboké víře Tibeťanů, mnoho lovců lidských duší dostalo nápad nalákat tyto věřící do sítí své víry. Misie na »střeše světa« začaly cestou portugalského jezuita Antónia de Andrade (1580–1634). Z evropského pohledu platí za objevitele Tibetu. Spolu s jiným jezuitou, Marquesem, dorazil po čtyřměsíční cestě roku 1624 z indického města Agra do Tibetu, ovšem nikoli do Lhasy, ale do království Guge na Dálném východě. Jezuita setrval šest let v Caparangu a v zápasu s islámem obrátil na křesťanskou víru tři sta Tibeťanů. Sřet dvou náboženství ho nakonec stál život – byl totiž otráven. Jeho cestopis vyšel roku 1626 a stal se oblíbeným tématem salónních rozhovorů na všech královských dvorech. Také v německých zemích se mu dostalo pozornosti, neboť líčení jeho cestovatelských zážitků vyšlo v Augšpurku pod názvem »Nový objev Velké Číny neboli království tibetského«. Ve svém spise se jezuita zabýval Říší středu a Tibetem jako dvěma světy, které sobě náleží.

V roce 1660 jej následoval jezuita Johannes Grueber (1623–1665). Tento rakouský duchovní cestoval do Pekinga na

Tibet cílem misii

koni, kde se mu na císařském dvoře dostalo velké úcty a jako dvorní matematik a malíř ovlivnil dvorní život. Jako papežský zvěd cestoval ze severovýchodu do Tibetu, kde více než měsíc setrval ve Lhase. »Lassa, které se říká i Barantola,« napsal, »a nese přízvisko Hlavní říše, má svého vlastního krále. Lid je zcela zapleten do ošklivých bludných učení a uctívají se tu různé modly.«

Ippolito Desideri

Jako méně odmítavé lze číst zprávy jezuitu Ippolita Desideriho (1684–1733). Desideri, který hovořil plynně persky a nazýval sám sebe »bělohlavý láma«, přicestoval do Tibetu přes Kašmír. Pokud Portugalec Andreda dvířka do Tibetu pootevřel, pak je tento italský duchovní otevřel doslova dokořán. Desideriho lze právem označit za prvního západního tibetologa. Jeho zápisky jsou plné uchvácení »novými« aspekty náboženství Dálného východu a lidmi, kteří jsou sice přátelští, ale chovají se nekultivovaně a hrubě. Ve svém cestopise je evidentně okouzlen až udiven fenoménem znovuzrození, reinkarnace. Účastnil se toho, když vybrané dítě – aniž by se použilo manipulace – sáhlo po předmětech zemřelého. Po tom, co prožil, se ptal, zda ve »vtělení duše« má prsty »diabolos«, »velký rozvířovač«.

Z Desideriho spisů se dokonce dovídáme, proč Vatikán zvolil za svoji hlavní misijní oblast právě tolik vzdálený Tibet. »Tibeťané disponují něčím jako trojjedností,« píše Desideri, a lze najít také další společné rysy. Křesťané používají svěcenou vodu a Tibeťané šafránovou vodu, dále prvně jmenovaní používají růženec a Tibeťané malů, křesťanští mniši pak nosí tonzuru, která nápadně připomíná holou hlavu lámů. Paralely lze spatřit rovněž mezi evropskými kostnicemi a tibetskými nádobami z lebek a trumpetami vyrobenými z různých kostí. Na objevy jezuitů navázali později italští baptisté a kapucíni, kterých si tibetské obyvatelstvo cenilo ani ne tak za jejich duchovní péči jako za lékařské znalosti.

Evropskými hodnotami osvěcení značně otřásl: křesťanskou víru uvrhlo do hluboké krize a ochabl rovněž zájem o daleký Tibet. Převládal názor, že víra a náboženství lid pouze ohlupují svými zkosnatělými názory. Trendem bylo volno-myšlenkářství a se zvyšující se oblibou ateismu šly v ruku v ruce čím dál intenzivnější antitibetské postoje. V tomto duchu formulovali hlavní zástupci evropského osvěcenství a idealismu se zarážející otevřeností svůj odpor vůči tibetskému náboženství a kultuře. V čele s Kantem, Herderem, Rousseauem, Hegelem a Nietzsche.

Immanuel Kant napsal o náboženství »mongolských Tatarů«, jak Tibeťany nazýval, že je to »katolické křesťanství zvrhlé do nejslepějšího pohanství«. Aniž by se kdy s nějakým Tibeťanem potkal, vysmíval se jejich mantrám jako »obětím rtů«. Lámové a eremité podle něj provozují »falešnou víru v boha«, k čemuž počítal rovněž otáčení modlitebními mlýnky a všehenní modlitebních praporků. Podlézavé náboženské blouznění stavěl do kontrastu se svým čestným smýšlením. A Johann Gottfried Herder, který mimochodem ani na Číňanech nenechal nitku suchou, hovořil o modlářství k dalajlámovi a pověřivém bezmyšlenkovém konání. »Pokud na této zemi existuje nějaké náboženství, které je příšerné a odporové, pak je to náboženství Tibetu,« zaznívalo z Herderova pera z německého Výmaru.

»Falešná víra
v boha«

Instituci církevního státu si vzal na mušku Jean-Jacques Rousseau a ve svém spise *Contract social* tibetskou víru charakterizoval jako nadmíru bizarní kněžské náboženství, které duchovně-náboženské slučuje se světskou mocí. Pro Georga Wilhelma Friedricha Hegela bylo uctívání dalajlámy jako božského krále »pohoršující a odporující si«. Friedrich Nietzsche Tibeťany považoval za »chudé duchem«, kteří »svě, om mane padme hum´ nesčetněkrát« přezývají, otáčením modlitebních mlýnků a růženců »se na chvíli zabaví« a skýtají »obstojný pohled«. Tyto zahanbující, nabubřelé názory

Bizarní kněžské
náboženství

elity působí z dnešního pohledu jako manifest, který hlásá nevráživé nahlížení na Tibet.

1774: Britské objevy

Pod rouškou objevitelské cesty se Tibet v roce 1774 prozkoumával za obchodními účely. První pátrací tažení, které vyvrcholilo válečným střetnutím, bylo iniciováno koloniálním vládcem Indie. Z britské obchodní společnosti Východoindická společnost (East India Company) byl přes Himálaje vyslán Skot George Bogle (1747–1781), aby tajemnou zasněženou krajinu prozkoumal. Osmadvacetiletý dobrodruh se ovšem pro Tibet nadchnul natolik, že na svoji původní povinnost zapomněl a místo objevování neznámé země se stal švagrem žijícího Buddhy. Bogle se oženil se sestrou pančhenlamy, druhého nejvyššího duchovního reprezentanta církevního státu. Tvrdit, že Boglem úkol, mající obchodní úmysly, ztroskotal na základě náhlého návalu emocí, by však bylo značně krátkozraké, neboť Tibet byl hermeticky uzavřenou zemí, jehož tři himálajské průsmyky byly stráženy vlastní armádou jak směrem k Bhútánu a Sikkimu, tak k Nepálu a Indii, a místní civilní obyvatelstvo se k cizincům chovalo velmi nedůvěřivě. Boglem se dostalo pouze povolení k tomu, navštívit jihotibetské klášterní město Žikace.

Vyměřování Tibetu

Není divu, že Tibeťané byli takto nedůvěřiví. Neustále je totiž napadaly válečnické kmeny Gurkhů z Nepálu a obsazovaly celé tibetské regiony. Teprve devadesát let po milostném dobrodružství svého předchozího vyslance, v roce 1864, se Britům povedlo vypravit z Indie expedici, která měla stejný úkol. Vedl ji Ind jménem Nain Singh a dále pouze indiští učenci zvaní panditi. Skupina se však maskovala za buddhistické poutníky. Pro svoji cestu měli připravené speciální metody zeměměřičství. Jejich modlitební řetízky neměly jako obyčejně sto osm dřevěných perel, nýbrž pouze sto, z nichž každá sloužila jako jednotka míry pro sto kroků. Každých sto kroků jedna perla, tedy jeden řetízek se rovnal úseku rovných tří kilometrů. Pomocí této početní techniky měřili své cesty křížem krážem po celé zemi, v níž zůstali celkem

rok a půl. Své zápisky ukrývali v nepravých modlitebních mlýncích, které skrývaly rovněž maskované minikompany. Bod varu vody Indové používali k tomu, aby zjistili, v jaké výšce se nacházejí.

Převlečení agenti britského impéria dorazili v roce 1866 do tibetského hlavního města Lhasy, jehož nadmořskou výšku spočetli na 3 566 metrů. Jejich amatérské měření nefungovalo vůbec špatně, neboť Lhasa se oficiálně nachází ve výši 3 650 metrů. Na svých náročných pochodech objevili rovněž naleziště zlata a učinili úžasný objev – Jarlung Cangpo tvoří horní tok řeky Brahmaputry. Brahmaputra se směrem na východ rozevírá značně do široka a u Kalkaty ústí do Indického oceánu. Po celá desetiletí britští, francouzští a němečtí kartografové tvrdili, že tento největší vodní tok Tibetu ústí do Iravádí. Indické duchovní tak lze považovat za první zeměpisné objevitele Tibetu. Nain Singh za své počiny obdržel nejvyšší řády britské koruny a doživotní penzi. Méně chvályhodné však už bylo to, k čemu výsledky jeho objevitelské cesty nakonec vedly.

V roce 1886 Macaulayova britská armáda provokovala útokem z království Sikkim na tibetskou hranici a obsadila nejdůležitější himálajský průsmyk na cestě do Lhasy. Nato vyslala tibetská vláda do Indie mandarína čínského císařského dvora, který byl umístěn jako amban (vysoký úředník/komisař) ve Lhase, aby s Brity vyjednával o jejich odchodu. Císařský dvůr dynastie Čching (1644–1911), který Tibet – jakožto protektorát – v rámci suzerenity reprezentoval navenek, s Brity uzavřel následující dohodu: V případě, že se britská armáda z Tibetu stáhne, čínský císař uzná království Sikkim okupované britskou korunou za britský protektorát. Poprvé v novodobých dějinách Asie vyjednávali mocnosti zastupující dvě království jako zástupci v jejich zájmech. Po jistých šarvátkách se Britové s Číňany dohodli na tom, že britská armáda se stáhne za hranice, ale himálajské království Sikkim navždy ztratilo svoji nezávislost.

Čína a Velká Británie